

Vértessomló kincsei

*Die Schätze
von Schemling*

Vértessomló, ahol jó élni a természet közelségében

Komárom-Esztergom megye 76 településének egyike, Vértessomló. A falu területileg a Dunántúli-középhegység földrajzi nagytájhoz tartozik. A Vértes hegység észak-nyugati lejtőinek előterében a Nagy-Somlyó (330 méter) lábánál, festői környezetben terül el. Tatabányától 9 kilométerre, Várgesztestől 6 kilométer, Környétől 5 kilométer távolságra.

Megjelenítés térképeken: GoogleMaps, WMT, OSM, OSMAnd, OpenMaps BingMaps

A csend, a természet közelsége valamint a környező városok, települések jó elérhetősége teszik vonzóvá, kedvelté a települést.

A táj karakterét a mészkőből és dolomitból felépülő Vértes és az előtte elterülő Tata-Bársonyosi dombvidék (Vértessalja) határozza meg. Klímája kellemes. Szélsőséges időjárástól, pusztító viharoktól a Somlyó hegy

kicsinysége ellenére is védelmet nyújt. A falu szélén és környékén az erdők, a hegyoldalokon a sziklagyepek még helyenként őrzik az egykor érintetlen növénytakaró egy-egy értékes maradványát. A terület része a Vértesi Tájvédelmi Körzetnek, amely a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatósága alá tartozik. Csodálatos látvány ősszel a Nagy-Somlyó déli lejtőjét borító cserszömörccés karsztbokor erdő vörös és sárga szín pompája. A templom környékén több száz éves tölgy- és szilfák idézik a régi erdők emlékeit. A melegebb, déli oldalakon tölgyerdők, az északi hűvösebb részeken bükkösök találhatók kőrissel, hárssal keveredve. A tisztásokon árvalányhajás gyepnek bukkannak elő.

2000-ben tárták fel a Nagy-Somlyó északi oldalán a 120 méter hosszú és 27 méter mély **Vértessomló-barlangot**. Fokozottan védett barlang.

A falu szélén, a homok kitermelésével mesterségesen létrehozott **bányatavak** ma már elengedhetetlen részei a község tájképének.

Az 1734-ben betelepített németek takaros települést hoztak létre

A község területe évezredek óta az ember kedvelt lakóhelye volt. A sűrű erdőségek, a bővizű karsztforrások, patakok, a hegyek között megbúvó völgyek, a hegytetőről messzire belátható panoráma, a mészkő, kedvező feltételeket biztosított az életükhöz.

Számos lelet, kőedények, sírmaradványok, régi pénzermék, de csontvázletek is bizonyítják, hogy rómaiak is éltek itt. A történelem viharai végigsöpörtek ezen a vidéken is. A Vértes területe, következik ez földrajzi fekvéséből, fontos hadszíntér volt. Bizonyíték erre a **Vitányvár** és a Várgesztesi vár, amelyek a dunántúli várrendszer részei voltak. De a Vértes neve is erre utal, amikor I. András katonái üldözőbe vették a németeket, akik vértjeiket hátrahagyva menekültek. Az Árpád korban, majd később a törökök idején többször lakatlanná vált a terület.

A mai Vértessomló története 1734-ben kezdődik, amikor gróf Galántai Esterházy József Németországból érkező családokat telepített le az elnéptelenedett Pusztasomló területére.

Gróf Esterházy József toborzó felhívását 1733. február 4-én bocsátotta ki, majd az egy év múlva érkezettekkel örökös szerződést kötött.

A németek szorgos munkával, kitartással, vasakarattal dolgoztak, felépítették házaikat, többnyire fölműveléssel, mészégetéssel és fakitermeléssel foglalkoztak. A barnakőszén bányászata végig kísérte a falu történetét. A község határában kezdetben külszíni, majd 1780-ban **elsőnek** az országban egy **mélyművelésű bányát** nyitottak itt meg.

A vértessomlói templom nevezetes Mária kegyhely

Csudálatosan szép festői környezetben, több száz éves tölgyfák és szilfák árnyékában áll egy magaslaton a **vértessomlói kegytemplom**. Híres búcsújáró hely. Magyarországon szinte egyedülálló a fekvése, ugyanis a falun kívül, az 1873-as Visitatio protokoll

alapján éppen „1500 lépésnyire” a falutól épült fel.

A mai templom helyén még a vértessomlói németek betelepülése előtt szerzetesek laktak. A romok helyén épült fel a mai templom gróf Esterházy József támogatásával. Ma védett barokk műemlék.

Az oltárkép a bécsi kapucinusok által őrzött Mária kegykép másolata. Ennek a kegyképnek köszönhető, hogy a templom búcsújáró hely lett. Titulusa Mária látogatása Erzsébetnél, azaz Sarlós Boldogasszony. Az itteni kegyképet a múlt században gya-

korta Zsömlei Boldogasszony néven említik. Ennek jelentése: Auxiliatrix Afflictorum – a Szorongásokban szenvedők segítője. A hagyomány szerint a Boldogságos Szűz itt valóban sok bajbajutott ember fohászát meghallgatta. A templom búcsúja július 2-án, Sarlós Boldogasszony ünnepén van. Templomunk a Mária zarándokút része.

Falun élni városi színvonalon

Vértessomló német nemzetiségű község. A Királyi Belügyminisztérium 1890. szeptember 14-én kelt rendeletével Vértessomló lett a település hivatalos neve. Rendezett utcáival, házaival a megye egyik legszebb települése. A község

fejlődésében sok-sok évtizeden keresztül fontos szerepet játszott a szénbányászat. Mezőgazdasági termelést csak háztáji és kisebb szántóföldi területen folytattak a családok. A férfiak az oroszlányi és tatabányai szénbányákba jártak. Keményen dolgoztak és keresetükből szép otthonokat építettek. A falu ve-

zetése, főleg a rendszerváltás után, kihasználva a pályázati lehetőségeket a régi értékek megőrzésével, új beruházásokkal modern települést hozott létre. A faluba beérve, a két főutcáján végigsétálva láthatjuk a nevezetes intézményeket, épületeket. Ha a falutáblától jobbra kanyarodunk, látható az **is-**

kola és a **tornaterem** sportpályákkal kialakított oktatási és sportközpontja. Az Ady Endre utcán folytatjuk utunkat – ahol még egy-két régi parasztház is látható – elérünk a **régi iskola** épületéhez, amelynek udvarában a **posta** működik, szembe vele a **harangláb** és az **óvoda** épülete.

A Kultúrközbe kanyarodva elérjük a **Művelődési házat**, majd a Rákóczi Ferenc utcára érve a falu **kápolnáját** és annak rendezett környékét. Innen jobbra tovább haladva látható a **tájház**, majd a **Polgármesteri Hivatal** és a **tűzoltó szertár**. Tovább folytatva sétánkat, lassan kiérünk a falu végére, ahol a **temető** mellett elhaladva, a távolabb álló **kegytemplom** felé vezet az út.

A falu legrégebbi épülete az 1888-ban épült **iskola**, amely 1994-ig oktatási intézményként működött. Felújított épületében kapott helyet 2002-ben a **Teleház**, amely 2012-ig működött.

2012-ben készült el egy régi lakóházból a **tájház**, amelyben értékes tárgyi és néprajzi értékek kaptak helyet. A falu közepén, a Rákóczi Ferenc utcában látható a **kápolna**. Mivel a kegytemplom a falun kívül helyezkedik el, ezért az idős emberek számára egy kis kápolnát építettek, a **harangláb** pedig az Ady Endre utcában az óvoda épülete mellett áll.

Hagyományainkkal őrizzük a múlt értékeit

Az 1734-ben letelepedett német családok többszöri hullámban és különböző helyekről érkeztek. A németek nyelvjárásai közül felülkerekedett az úgynevezett „ostdonaubairische „ui” Mundart”, azaz a kelet-dunai „ui” nyelvjárás. Az archaikus nyelvi szókincsbe később új szavak is bekerültek, pl. egy-egy magyar szó német toldalékkal bővítve. A mai 40 év feletti korosztály közül néhányan még beszélik a dialektust, értik a nyelvjárást, de a fiatalok már kevésbé. Az 50-es évek közepén Vértessomlón vezették be el-

sők között a megyében a német nyelv oktatását, amely a később bővített óraszámmal a mai napig az iskola egyik vonzereje. Értékes tárgyi emléket őriz a múltból az iskola néprajzi gyűjteménye, majd a tájház átadásával ez tovább bővült. A megőrzött értékek segítségével bepillantást nyerhetünk a falusi élet mindennapjaiba.

Néhány évtizeddel ezelőtt néhány idős aszszony még népviseletben járt. Őseink csodás öltözékét ma a hagyományőrző csoportok ruhatarában csodálhatjuk meg. A múlt értékeinek, örökségének továbbélését tűzte ki céljául a **Vértessomlói Német Nemzetiségi Népdalkör** és a **Vértessomlói Német Nemzetiségi Táncsoport**.

A régi adventi népszokások mellett a téli ünnepkör része 2003 óta advent első vasárnapján a **karácsonyi betlehem** megáldása. Meghitt ünnepi műsor keretében kapcsolják fel ekkor a karácsonyi utcai

díszvilágítást, és vízkeresztig látogatható a kápolna mellett felállított karácsonyi betlehem. Ez Vértessomló büszkesége, ahol a Szent Családot, a jászolban fekvő Jézust, a három királyokat és a jászol körül pihenő állatok fából faragott alakját csodálhatjuk meg. Adományokból és a község támogatásából készült el a kompozíció. A kis faházat szorgos kezek készítették el.

Nagymamáinktól továbbörökítve változatlan formában járnak karácsony szentestéjén a **Christkindl (betlehemes)** csoportok. Házról házra járnak és ékes vértessomlói német

nyelvjárásban éneklük el Jézus születésének történetét. Az eredetiséghez hozzá tartozik, hogy csodálatos népviseletbe öltöznek az iskoláskorú gyerekek, összesen hatan: Mária, József, két angyal és két pásztor. A karácsonyi ünnepkör zárásaként jár házról házra a „**Három királyok**” öt iskolás fiúból álló csoportja.

A húsvéti ünnepkör kiemelkedő eseménye a **tojásgurítás**. Ez a szórakoztató hagyomány szinte egyedülálló az országban. Félúton a falu és a templom között

két lankás domboldallal körülölelve terül el az egykor libalegelőnek is használt tojásgurító, ahol húsvét első és második napján kísétál a falu apraja, nagyja és különböző „szabályok” szerint gurítja vagy dobja a színes tojásokat a domboldalon. A szórakoztatásról legtöbbször zenekar is gondoskodik. Ilyenkor sok kedves ismerőssel találkozhat az ember.

Ha május, akkor **falu-
nap**. A kétnapos rendezvényre változatos programokkal várják a rendezők a falu lakosságát és az ide látogató vendégeket. Szombaton változatos sportprogramok várják az érdeklődőket. Vasárnap délelőtt a zeneiskola tanárai,

növendékei adnak hangversenyt a mise után a kegytemplomban. Délután színes, színvonalas műsorral mutatkoznak be a hagyományőrző csoportok, a dalkör és a táncsoport, óvodások, iskolások és a meghívott vendég csoportok. A falunap bállal fejeződik be, ahol sramli zenére lehet ropni a táncot.

A templom **búcsúját** július 2-án tartják, **Sarlós Boldogasszony ünnepén**. Ma is sok zarándok látogat Vértessomlóra, akik vigaszt keresnek Máriánál. Hagyományá vált, hogy a szentmisét a székesfehérvári megyés püspök celebrálja. Az ezer főnél is több zarándok egy tágas sátorban berendezett, sok-sok virággal díszített oltár előtt hallgatja a misét. A szentmise után ezüst hálasziveket szentel meg a

püspök, amelyet azok a családok ajánlanak fel a Szűzanyának, akik az elmúlt évben gyermekáldásban részesültek.

Falunkban **Márton napján** ünneplik a **második búcsút**, amely jóval kisebb horderejű, de finomságok akkor kerülnek igazán az asztalra: libából és kacsából készült ételek, újbor, diós sütemények.

Az őszi ünnepekört a hagyományos **szüreti felvonulás** zárja. A hagyományörző egyesületek a – táncsoport és a dalkör – a vendégszereplőkkel együtt gyönyörű népviseletben vonulnak végig a falun. A felvonulók útközben megállnak, énekelnek, táncolnak. Az ott lakó családok süteménnyel kínálják őket és a nézőket. A felvonulás este bállal fejeződik be.

Amit érdemes megnézni! Barangolás a falu környékén

Vértessomlóhoz közeledve már messziről megpillanthatjuk a **Nagy-Somlyó** „hegyet”. Ez a 330 méter magas mészkő rög lapos fennsíkjaival a Vértes egy nyúlványa, amelynek tövében terül el a falu. Tetején található az adományokból és sok önkéntes munkája által felújított **kilátó**. A kilátóhoz a hegy mindkét oldala felől enyhén emelkedő út vezet. A hegy falu felé néző déli oldalán érdekes karsztformákat, tölgyeket és ősszel

gyönyörű vörös, barna és sárga színekben pompázó cserjéket, ritka virágos növényeket (törpe nőszirm) láthatunk. A hegy északi oldalán bükkös és a barlang látható. A kilátóból dél és nyugati irányba jó idő esetén nagyon messzire el lehet látni, akár a bábolnai szélkerekeket is.

Ez a tágas hullámos felszínű táj, amely elénk tárul, a Tata-Bársonyosi domb-ság (Vértesalja) a Duna hordalékkúpja. A kilátóból észak felé pillantva a Gerecse fennsíkját, Tatabányát láthatjuk, kelet felé pedig a Vértes lankáit és a szomszéd falut, Várgesztest.

A falu közigazgatási területéhez tartozik a festői turista útvonalakon elérhető **Vitányvár**. Érdeemes felkapaszzkodni a romokhoz, hisz pazar kilátás nyílik on-

nan. A Vitányvár a Dunántúli-középhegységben fellelhető várrendszerhez tartozott. Nem sok szakirodalmat találni róla.

A legfrissebb kutatások szerint ismeretlen a vár elkészültének pontos időpontja, mint az is, ki volt az építtetője. Írásos emlékek alapján a szakértők a XIII-XIV. század fordulóját nevezik meg. Első írásos említése 1324-ből maradt fenn. Gyakran cserélt gazdát, török kézen is volt. A XVIII. századtól az Esterházyak birtoka lett. A környék építkezéseihez sok követ hordtak el innen.

Vörösmarty Mihály Szép Ilonka című versének története talán nem csak mondában, de a valóságban is megtörténhetett itt, a Vértes vadonában, ahol az itt vadászó Mátyás király találkozott az erdész szépséges lányával, Ilonkával. Ennek emlékét őrzi a ma már gyéren csörgedező, egykor bővízű karsztforrás, neve **Szép Ilonka forrás**. A faluból hangulatos erdei út vezet ide. Aki ide érve elfáradt, megéhezett, annak lehetősége nyílik szalonnát sütni, megpihenni. A forrástól nem messze másik karsztforrások is találhatóak, a **Mátyáskút** és a **Szarvaskút**. Az egykor karsztforrásokban gazdag, sűrű erdővel fedett Vértes természeti környezetéből ennyi maradt meg számunkra.

Pihenés, kikapcsolódás

A sportolni vágyókat jól felszerelt tornaterem és hozzá tartozó sportpályák várják. A falu szélén található tavak a horgászok paradicsoma. Ezek a tavak a homok kitermelésével keletkezett egykori bányatavak, fürdésre nem alkalmasak, de hangulatos környezetben gazdag halállománnyal a helyi két horgászegyesületnek

biztosítanak működést. Pályázati támogatásból létesült a **pihenőtó** és egy újabb horgásztó. A fürdőtó partján családi, baráti összejöveteleket lehet szervezni, főzőcskézni, játszani. A **Templom sétányt** a kegytemplom felé vezető út mentén alakították ki.

Civilek a faluért

A falu lakosságának összefogása példaértékű. Ki-ki az érdeklődésének, tehetségének megfelelően vesz részt a különböző civil szervezetek munkájában legyen az sport, hagyományőrzés, hobby, szabadidő vagy a rend és a biztonság fenntartása.

A legrégebbi civil egyesület Vértessomlón az **önkéntes tűzoltóké**. 1913-ban alakultak, ma már a dédunokák viselik a tűzoltó egyenruhát.

Mindig fontos szerepet játszottak a falu életében. Bajban gyors segítségnyújtásukra mindig számíthatunk, de a rendezvények lebonyolításában is. Szerencsére csak ritkán oltanak tüzet. Számos megmérettetésen vesznek részt, ahol a szorgalmas gyakorlásuknak köszönhetően szép eredményeket érnek el, többször állhattak a dobogó legfelső fokára! Első alkalommal, 2007-ben az ifjúsági csapat repülhetett Svédországba a tűzoltó olimpiára. Az egyesület 100 éves születésnapját 2013-ban Franciaországban ünnepelte, amikor felnőtt csapataink képviselték Magyarországot, az önkéntes tűzoltók olimpiáján. 2017-ben ifjúsági és női csapatunk Villachban vett részt az olimpián. A németországi Berne városának tűzoltóival csaknem egy évtizede van partnerkapcsolatuk.

1946-ban alakult meg Vértessomlón a **Községi Sportkör**. Megalakulása óta tartalmaz, sikeres múltra tekint vissza. Az egyesület fennállása óta a következő

szakosztályokat működtette: kézilabda, röplabda, sakk, asztalitenisz, karate, lövészet és labdarúgás. Utóbbi kettő ma is sokakat megmozgat. A konkrét sportolás mellett az edzések, szervezési munka és szponzorok keresése tölti ki szabadidejüket. A testedzés öröme mellett a közösségi szellem az, ami együvé tartja őket.

1987-ben alakult a **Német Nemzetiségi Népdalkör**, majd 1990-ben a **Német Nemzetiségi Táncsoport**. A hagyományápolást magas színvonalon művelik.

Gazdag népdalgyűjteménnyel rendelkezik a dalkör és csodálatos német táncok szerepelnek a táncosok repertoárjában. Emlékezetes fellépésük 2009-ben és 2019-ben volt. A vértessomlói németek betelepítésének 275. évfordulójára, majd a tatai Német Nemzetiségi Múzeum rendezvénysorozatában 2019-ben egy igazi **sváb lakodalmat** adtak elő.

Színes programkínálattal várja látogatóit a **Művelődési ház** vezetése. Mindig színvonalas ünnepi megemlékezéseket láthatunk az amatőr színjátszók előadásában.

Nagy lélekszámmal működik községünkben a **Bányász Nyugdíjas Klub**. Szervezik a bányászmemorális megemlékezéseket, és változatos programokat, kirándulást a szakszervezeti tagoknak.

A **Vöröskereszt** helyi szervezetének tagjai részt vesznek a falu életében főleg az idősek és rászorulóknak támogatásában.

A festői környezetben fekvő tavakat **két helyi horgászegyesület** használja. A tavak környékét az egyesület tagjai gondozzák, karbantartják.

A **Vértessomló Közművelődéséért Egyesület** székhelye a régi iskola épületében van. Az egyesület működteti a

Vértessomlói Falu Tv-t és a tájházat. Számos pályázat megírásával és elnyerésével fejleszti az általa működtetett intézményeket és a települést.

Több éve működik a faluban a **polgárórség**. Aktívan részt vesznek a bűnmegelőzésben, rendkívüli helyzetekben a segítségnyújtásban, rendezvények alkalmával biztosítják a helyszínt.

A **Vértessomlóért Közhasznú Alapítvány** rendszeresen támogatja a falu civil egyesületeit.

2000-től vannak Vértessomlónak – Berne és Bockhorn/Niedersachsen – testvértelepülései. A **partnerkapcsolat** fő célja volt a nyelvgyakorlás biztosítása, és nyitás Európa felé.

Készült a Vértessomló Közművelődéséért Egyesület megbízásából – 2020.

Írta és összeállította helytörténeti forrásanyag felhasználásával:
Hartdégenné Rieder Éva

Fotók: Lencz Tímea, Hartdégenné Rieder Éva, www.vertessomlo.hu

A kiadvány létrejöttét támogatta:

